

RAPPORT 2024: 1

Konsekvenser av fängelsestraff i Norden

En forskningsöversikt

Susanne Alm

Kriminologiska institutionen

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
Rapport 2024: 1
© Kriminologiska institutionen och författaren

ISSN 1400-853X
ISBN (Tryck) 978-91-89107-45-8
ISBN (PDF) 978-91-89107-46-5

Innehåll

Introduktion.....	1
Straffets konsekvenser - teoretiska utgångspunkter	5
Den nordiska kontexten i jämförelse med den nordamerikanska.....	9
Hur mäta effekten av fängelsestraff?.....	12
De inkluderade studierna.....	15
Resultat.....	20
Naturliga experiment - reformer av påföljdssystemet.....	20
Förändringar av strafflängden.....	20
Att ersätta fängelse med annan typ av verkställighet/påföljd	23
Reformer som påverkar hur lång tid den juridiska processen tar.....	29
Slumpmässig tilldelning av domare.....	32
Studier baserade på matchningsteknik.....	35
Diskussion	48
Litteratur.....	54
Studier som ingår i översikten.....	54
Övrig litteratur.....	57

Introduktion¹

En trend mot allt mer straffande regimer har under de senaste decennierna svept över många västländer (se t.ex. Landersø, 2015; Wakefield och Apel, 2016). Särskilt uttalad är denna utveckling just nu bland annat i Sverige, där aktuella prognoser pekar mot en femdubbling av antalet fångar kommande decennium (Kriminalvården, 2023). Längre påföljder för ett flertal brott och, framför allt, planer på att avskaffa möjligheten till villkorlig frigivning efter att två tredjedelar av ett straff har avtjänats, är de främsta förklaringarna till den förväntat mycket stora ökningen av den svenska fångpopulationen (se t.ex. SvD den 28/12—23). Även vid kraftiga straffskärpningar ska dock de allra flesta fängelsedömda så småningom komma tillbaka ut i samhället. Ju fler som låses in samt på ju längre tid, desto viktigare blir det därmed att veta hur ett fängelsestraff påverkar det fortsatta livet efter frigivning. Detta är dock något det talas väldigt lite om. Förutom risken att återfalla i brott efter avtjänat straff, är fängelsestraffets konsekvenser för hälsan och för förvärvsarbete och utbildning grundläggande frågor. Hur ett fängelsestraff påverkar den dömdes familj, såsom dennes eventuella barn, är en annan angelägen aspekt.

¹ Jag vill tacka deltagarna i Kriminologiska institutionens arbetsseminarium för konstruktiva kommentarer på en tidigare version av detta arbete. Ett särskilt tack till Enes Al Weswasi, Olof Bäckman, Felipe Estrada, Emelí Lönnqvist, Anders Nilsson, Lena Roxell och Henrik Tham. Stort tack också till Alexandra Flygar och Michaela Gréen för noggrann korrekturläsning.

USA är det västland som traditionellt sett fängslat störst andel av sin befolkning, och på längst tid. I tillägg till detta har man, åtminstone sedan 1970-talet, utmärkt sig internationellt genom ett förhållandevis litet fokus på behandling och rehabilitering (se t.ex. Pratt 2008; Loeffler och Nagin, 2022). När det gäller det senare är kontrasten särskilt stor till de nordiska länderna, som tvärtom traditionellt sett utmärks av höga ambitioner när det gäller just rehabilitering och behandling under fängelsestiden (ibid; se även t.ex. Andersen och Telle, 2022; Ugevik och Dullum, 2012). Som en följd av dessa, men även andra, strukturella skillnader är det långt ifrån säkert att studier om fängelsestraffets konsekvenser som är gjorda i USA kan generaliseras till andra västländer. På grund av att merparten av den forskning som finns om frågan kommer från just USA, görs ofta sådana generaliseringar ändå.

Syftet med denna studie är att ge en forskningsöversikt över studier om fängelsestraffets konsekvenser i Norden. Översikten avgränsas till att gälla konsekvenser på individ-, familj- och nätverksnivå. Det handlar om återfall i brott – eller för barn till dömda, risken att också de döms för brott – men också om inkludering på arbetsmarknaden, utbildning och hälsa, för både den dömda och dennes närstående. Frågor om fängelsens eventuella allmänvårskräckande funktioner lämnas däremot därhän i denna översikt.

Konsekvenser av fängelsestraff är – av flera skäl – svåra att skatta. Det främsta skälet till detta är att fängelsepopulationen tenderar att skilja sig från övriga befolkningen på många sätt, förutom att de dömts till fäng-

else. Sämre uppväxtvillkor och mer knappa resurser hos de fängelse-dömda (se t.ex. Alm och Bäckman, 2020; Bäckman och Nilsson, 2011) är ett par av de skillnader som medför svårigheter att isolera effekten av själva fängelsestraffet för de konsekvenser vi vill studera. Mot bakgrund av detta avgränsas denna översikt till att enbart behandla studier upplagda som någon typ av naturligt experiment, alternativt, som använder matchningsteknik för att på rent statistisk väg söka efterlikna ett experimentellt upplägg. Som en följd av att studier med sådana upplägg fått genomslag i kriminologin först på senare år har något startår för de studier som inkluderas i översikten inte fastställts, men merparten av de totalt 28 studier som identifierats i litteratursökningen är publicerade efter 2015 (och den äldsta är från 2009). De studier som ingår är genomförda på data från Danmark, Finland, Norge och Sverige, länder med, traditionellt sett, många likheter när det gäller såväl fängelseväsen som arbetsmarknad och välfärd (se t.ex. Pratt, 2008; Lappi-Seppälä, 2012).

Härnäst följer en teoretisk diskussion om faktorer som kan tänkas påverka fängelsets konsekvenser för återfall i brott, samt faktorer som kan påverka hälsa, förvärvsarbete och utbildning efter avtjänat straff. Även hur familj och nätverk kan påverkas av en individs fängelsevistelse diskuteras. Avsnittet behandlar dels de tre funktioner av fängelsestraff som brukar anses vara mest grundläggande: avskräckning, inkapacitering och behandling/rehabilitering, men också, till exempel, strukturella faktorer av potentiell betydelse, såsom fängelsepopulationens sammansättning, arbetsmarknadens funktionssätt och hälso- och sjukvårdens utformning. Möjliga negativa konsekvenser av fängelsestraff, i termer av

bland annat stämpling, stigma och brottsinlärning diskuteras också. De metodologiska utmaningarna förknippade med studier av straffets konsekvenser behandlas sedan, följt av en genomgång av urvalskriterierna för de studier som ingår i denna översikt. I resultatavsnittet sammanställs studiernas resultat utifrån metodologiskt tillvägagångssätt. I den därpå följande diskussionsdelen lyfts studiens viktigaste resultat fram i ett antal punkter och artikeln avslutas sedan med några reflektioner i ljuset av resultaten från två sammanfattande, amerikanska artiklar.

Straffets konsekvenser - teoretiska utgångspunkter

Den kanske mest grundläggande frågan om straffets konsekvenser gäller i vilken mån ett fängelsestraff påverkar den straffade individens benägenhet att återfalla i brott efter avtjänat straff. Här kan man se antingen till risken att åter dömas för brott överhuvudtaget, alternativt till risken att åter dömas till fängelsestraff. Om risken att återfalla i brott minskar efter avtjänat straff, kan detta bero på flera saker: För det första kan fängelsestraffet ha fungerat *avskräckande*, det vill säga erfarenheten av att sitta i fängelse kan ha varit så negativ att den straffade individen undviker att begå brott igen då hen inte vill riskera att åter låsas in. När det handlar om att avskräcka dem som tidigare begått brott från att göra det igen talar man om *specifik avskräckning* (se t.ex. Nagin, 1978). Inkapaciteringseffekten är en följd av att individer som sitter inlåsta får svårare att begå (åtminstone vissa typer av) brott och den eventuella direkta vinsten av detta avläses vanligen på samhällsnivå, medan påföljden fortfarande avtjänas. Det finns dock ett fåtal studier som försökt skatta inkapaciteringseffekten på individnivå, d.v.s. uppskatta hur många fler brott en inlåst individ skulle begått om hen inte varit inlåst, och en sådan studie är inkluderad i denna översikt.

För det tredje, och kanske främst av allt, är det rimligt att anta att det spelar roll vad som händer innanför fängelsets murar, och inte minst då

i termer av vård, behandling och rehabilitering. En mycket stor andel av de intagna, i Sverige och i andra länder, har problem med missbruk av alkohol och/eller narkotika och många lider av psykisk såväl som fysisk ohälsa och obehandlade diagnoser, exempelvis ADHD (Kriminalvården, 2014. Se även Hjalmarsson och Lindqvist, 2022). Att omfattningen av och kvaliteten på den vård och rehabilitering som tillhandahålls i fängelset kan spela roll för straffets konsekvenser för hälsan framstår mot denna bakgrund som begripligt. En förbättrad hälsa som en följd av fängelsevistelse kan i sin tur även tänkas påverka möjligheterna på arbetsmarknaden samt därmed i förlängningen även risken att återfalla i brott. När det gäller fängelsestraffets direkta konsekvenser för arbetslivet efter frigivning kan, för det första, utbildning och olika typer av arbetsträning under tiden som intagen påverka möjligheterna i positiv inriktning. En arbetsmarknad utan alltför höga nivåer av arbetslöshet och arbetsgivare som är villiga att anställa straffade individer är andra faktorer av potentiell betydelse (se t.ex. Bäckman, Estrada och Nilsson, 2018).

Det är viktigt att komma ihåg att de eventuella effekterna av ett fängelsestraff inte behöver se likadana ut för alla, utan att det kan finnas *heterogena effekter*. Hälsotillstånd, arbetslivserfarenhet och tidigare erfarenhet av fängelsestraff vid inskrivning är exempel på faktorer som kan påverka konsekvenserna av ett fängelsestraff. Heterogena effekter kommer att diskuteras genomgående i den empiriska delen av denna översikt.

Om vi hittills berört sådant som kan påverka den enskilde i positiv riktning, så vet vi också att fängelset under vissa omständigheter kan ha *kriminogena* effekter, det vill säga, att risken för återfall i brott ökar som en konsekvens av straffet. Flera av de klassiska kriminologiska teorierna kan tillämpas för att förstå detta. För det första talar man ibland om att fängelset kan fungera som "en skola i brott" (se t.ex. Nygaard Andersen, 2019; Roxell, 2016), något som ytterst kan förstås utifrån Sutherlands (1939) teori om differentiella associationer. För det andra kan fängelsestraff vara kopplade till stämpling (Becker, 1963) och stigmatisering (Goffman, 1963). Stigmatisering kan påverka självbilden och försvåra en upphörandeprocess. Samhällets stämpling som brottsling kan också försvåra möjligheterna att få jobb och etablera ett nytt, icke-kriminellt liv efter avtjänat straff. Ekonomisk teori hjälper oss att förstå hur tiden som inlåst - beroende på vad som händer innanför fängelsets murar - också kan innebära förlust av humankapital (se t.ex. Loeffler och Nagin, 2022).

Förutom för individen själv, kan en fängelsedom också få konsekvenser för individer i personens närhet, såsom för dennes familj. Den vanligaste frågeställningen i detta sammanhang är kanske i vilken mån ett fängelsestraff påverkar familjemedlemmars risk att också de dömas till fängelsestraff. Om denna sannolikhet ökar kan detta förstås som resultatet av stärkta anti-sociala band, alternativt som effekter av stämpling och/eller stigma (se t.ex. Bhuller et al., 2018a; 2018b). En minskad risk att dömas för brott som en följd av en närståendes fängelsevistelse kan å andra sidan förstås som en förstärkning av de pro-sociala banden, exempelvis genom att den dömda individen under fängelsetiden fått

vård/rehabilitering och/eller utbildning och därmed fått hjälp att ta sig ur ett kriminellt liv. Avskräckning är en annan möjlig tolkning (se t.ex. Bhuller et al., 2018a; 2018b). I tillägg till risken att dömas till fängelse, kan studier om konsekvenser för familj- och nätverk också handla om samma övriga faktorer som när det gäller den fängslade själv, det vill säga konsekvenser av en individs fängelsestraff för närståendes utbildning, anknytning till arbetsmarknaden och hälsa.

Den nordiska kontexten i jämförelse med den nordamerikanska

Även om de senaste decennierna utmärkts av en straffande vändning även i åtminstone en del av de skandinaviska/nordiska länderna, så skiljer sig dessa som grupp fortfarande på många sätt från USA, där en hårdare kriminalpolitisk linje länge varit rådande. De skandinaviska/nordiska länderna utmärks traditionellt både av betydligt lägre andelar av befolkningen i fängelse, och av mer humana levnadsvillkor inom fängelsets murar. Som påpekas av Pratt (2008), har man i dessa länder tenderat att betrakta själva frihetsberövandet som straffet i sig, och snarare än en straffande/avskräckande fängelsemiljö, har idealet varit att livet innanför murarna i så stor uträkning som möjligt ska likna det utanför. Grundläggande har också varit tanken på att utnyttja tiden i fängelse till vård, rehabilitering, utbildning och arbetsträning, så att den dömda ska kunna komma ”bättre ut” och därmed löpa mindre risk att återfalla i brottslighet (Kriminalvården, se även t.ex. Bäckman, Estrada och Nilsson, 2018). Den skattefinansierade, fria sjukvård och den avgiftsfria utbildning som erbjuds utanför murarna skall i princip också vara tillgänglig innanför desamma. Jämfört med anstalter i USA, har anstalterna i Skandinavien/Norden också varit mindre och samtidigt mer personaltäta. De intagna har traditionellt också haft visst inflytande över fängelsemiljön, och, till skillnad från i USA, är alla fängelser i Skandinavien/Norden (fortfarande) statligt ägda och drivna (Pratt,

2008). Sammanfattningsvis har den amerikanska fängelseregimen traditionellt sett varit inriktad på avskräckande, inkapaciterande och kanske även rent vedergällningsbaserade tankar, medan den skandinaviska grundat sig mer på behandlande och rehabiliterande funktioner.

Pratt (2008) spårar ursprunget till den skandinaviska, traditionellt sett ”mjukare” fängelseregimen i den, under andra halvan av 1900-talet, höga graden av jämlikhet och den universella välfärdsstaten. Hans tes om ”den skandinaviska exceptionalismen” har fått stöd (se t.ex. Lappi-Sepälä, 2012), men också varit föremål för en hel del kritik (se t.ex. Mathiesen, 2012; Finnane, 2013; Scharff Smith och Ugevik, 2017). Kritiken har bland annat handlat om att de skandinaviska/nordiska länderna porträtteras i allt för ljusa färger – frihetsberövandet är ett omfattande ingrepp med många negativa konsekvenser i individers liv även här (se t.ex. Mathiesen, 2012). En annan, närbesläktad kritik, är att den förenklade beskrivningen döljer skillnader som finns även mellan de skandinaviska/nordiska länderna (t.ex. Scharff Smith och Ugevik, 2017). Flera av dem som framfört kritik mot Pratt har dock samtidigt hävdats att det, så länge man inser att det förvisso finns ett antal inbördes olikheter mellan de skandinaviska/nordiska länderna, fortfarande är meningsfullt att kontrastera dem mot övriga västvärlden när det gäller fängelseväsendets uppbyggnad och funktion (Scharff Smith och Ugevik, 2017; Crewe et al., 2023). Detta är också utgångspunkten i denna studie.

Med detta sagt kan man inte blunda för att de skandinaviska välfärdsstaterna, som av Pratt alltså ses som själva grunden för de traditionellt

sett mildare fängelseregimerna i dessa länder, också genomgått stora förändringar de senaste decennierna. Inkomstjämligheten har ökat relativt kraftigt (Bäckman och Nelson, 2017) och, särskilt den svenska välfärdsstaten, har genomgått omfattande nedskärningar, exempelvis när gäller arbetslöshets- och sjukförsäkringen (se t.ex. Alm, Nelson och Nieuwenhuis, 2019). Arbetslöshetsnivåerna i Finland och Sverige ligger idag också över EU-snittet (Eurostat). Sammanfattningsvis utmärker sig de nordiska välfärdsstaterna alltså mindre idag i förhållande till andra västländer.

Om man slutligen skall spekulera något i vad skillnader i sammansättningen av intagna i USA och Skandinavien kan betyda, så skulle det å ena sidan – rent teoretiskt - kunna vara så att den betydligt större andel av amerikaner med erfarenhet av att sitta i fängelse gör att dessa i snitt är mer lika andra, inte inkapaciterade, amerikaner, vilket talar för att det kan vara lättare att exempelvis ta sig in på arbetsmarknaden i USA efter avtjänat straff. Å andra sidan är USA fortfarande ett land med högre nivåer av ojämlikhet än de skandinaviska länderna, vilket tvärtom talar för större relativa skillnader mellan de med mindre respektive mer resurser där, än i Skandinavien. I vilken mån arbetsgivare i USA respektive i Norden skiljer sig åt när det gäller viljan att anställa en person med erfarenhet av att ha suttit i fängelse saknas det såvitt jag vet kunskap om, men möjligen skulle betoningen av fängelsets rehabiliterande funktioner i Norden kunna innebära en större benägenhet även för arbetsgivare att våga satsa på en före detta fängelsedömd.

Hur mäta effekten av fängelsestraff?

Som nämndes ovan består grundproblemet med att skatta effekten av fängelsestraff i att lyckas isolera effekten av själva straffet, så att man kan fastställa att en eventuell effekt beror just på fängelsestraffet och inte på någon annan faktor som skiljer dem som dömts till ett visst fängelsestraff från dem som inte gjort det. Metodutvecklingen inom den kvantitativt orienterade kriminologin har dock varit snabb de senaste decennierna. Inte minst har kriminologer tillägnat sig metoder från nationalekonomin som strävar efter att så nära som möjligt återskapa den klassiska experimentformen, där man ju idealt sett lyckas renodla effekten av den exponering man är intresserad av. Dels finns det statistiska så kallade matchningstekniker. Dessa går ut på att man ur ett befintligt datamaterial skapar en experiment- respektive en kontrollgrupp – det vill säga två grupper som är så lika varandra som möjligt på alla faktorer som kan vara av betydelse för utfallet, utom just den vi vill undersöka effekten av, i detta fall påföljden. Propensity Score Matching – PSM (Austin, 2011) – är den vanligaste matchningstekniken. Kanske nådde matchningstekniker som PSM sin absoluta höjdpunkt under mitten av 2010-talet. Den kritik som framförts under senare år har bland annat handlat om att matchningsteknik är lika sårbar som regressionsanalys när det gäller risken att faktorer som påverkar det studerade sambandet kan saknas i analysen (se t.ex. Guo, Fraser och Chen, 2020).

Antalet publiceringar från de allra senaste åren som nyttjat matchnings-teknik är också relativt litet, åtminstone på området för denna översikt. Kanske kan den överlag goda tillgången på registerdata i Norden ändå tala för relativt sett bättre möjligheter att genomföra högkvalitativa matchningsstudier här, jämfört med i länder med sämre tillgång till sådan registerdata.

De allra senaste åren har istället så kallade naturliga experiment blivit populära. Detta innebär att man utnyttjar en naturlig variation (t.ex. över tid) i exponering för det man är intresserad av att studera effekten av, d.v.s. i detta fall tid i fängelse. Förutsatt att de exponerade individerna fördelas slumpmässigt mellan mer och mindre exponering, så kommer man på detta sätt nära det klassiska experimentidealet. Det är framför allt tre former av naturliga variationer som tillämpas: 1) Reformen av påföljdssystemet, så att en fängelsepåföljd för ett visst brott förkortas eller förlängs, eller att ett alternativ till fängelse, ex fotboja, införs för att avtjäna straffet för ett visst brott. 2) Tendensen för olika domare att utdöma olika hårda straff för samma typ av brott – medan vissa tenderar att lägga sig närmare miniminivån, tenderar andra, strängare domare, att utdöma straff som ligger närmare maximinivån för ett givet brott. 3) Diskontinuiteter i regelverket av något slag. Till exempel skapar regler om reduktion av påföljden för unga en åldersdiskontinuitet. Man kan då jämföra grupper som ligger nära, men på olika sidor gränsen av en sådan brytpunkt. I denna översikt ingår studier av typ ett och två. För att estimerar effekter vid tillämpningen av naturliga experiment används exempelvis difference-in-difference-beräkning eller en instrumentell variabel (IV)-design.

Inte heller studier upplagda som naturliga experiment går dock helt fria från kritik. Kritiker menar bland annat att eftersom man i strävan att skapa två så jämförbara grupper som möjligt ofta tvingas fokusera på ett väldigt begränsat utsnitt av verkligheten – t.ex. de som efter en policyändring avtjänar tre istället för en och en halv månad i fängelse – så är den externa validiteten av studier upplagda som naturliga experiment ofta begränsad.

De inkluderade studierna

För att identifiera studier som uppfyllde urvalskraven gjordes i ett första steg systematiska sökningar på relevanta nyckelord i ett antal artikeldatabaser. I ett andra steg gick litteraturlistorna i samtliga identifierade artiklar igenom i sökandet efter fler studier som uppfyllde kraven. I ett tredje och sista steg sändes listorna över framtagna studier till forskarkollegor i övriga nordiska länder, för kontroll och eventuell komplettering. Särskilt frågades då också efter ännu ej publicerade artiklar. Tabell 1 nedan visar de 28 slutliga artiklarnas fördelning när det gäller några grundläggande egenskaper. Fördelat på de ingående länderna såg det ut så här: Danmark: Elva studier, Finland: Fem studier, Norge: Fyra studier och Sverige: Åtta studier. Av de tjugoåtta artiklarna är tjugoen publicerade i vetenskapliga tidskrifter, en (1) är en myndighetsrapport, tre är utgivna som working papers och tre är ännu opublicerade. Skälet till även ännu opublicerade studier (dock max fem år gamla) har inkluderats, är för det första att processen fram till publicering i vetenskapliga tidskrifter inte sällan är utdragen och att man, om de utesluts, riskerar att gå miste om färskt resultat. För det andra kan det vara svårare att få artiklar med nollresultat publicerade, vilket innebär att ett fokus på enbart publicerade artiklar riskerar att innebära en bias i resultaten. Samtidigt innebär det naturligtvis en risk att även inkludera studier som ännu inte genomgått peer-review-granskning. Det finns också en risk

att det finns fler ännu icke publicerade studier som har missats i denna översikt.

När det gäller vilken typ av konsekvens av fängelsestraff som studeras, så inkluderar flera av studierna mer än ett utfall, varför summan uppgår till mer än 28. Det vanligaste ämnet i studierna är fängelsets konsekvenser för risken att återfalla i brott – om detta handlar 15 studier. I tio studier analyseras arbetsmarknadsutfall efter avtjänat straff, tre studier behandlar hälsoeffekter av inkapacitering och två studier handlar om utbildning. Slutligen är det sju studier som behandlar konsekvenser för den straffade individens närstående – varav fem handlar om konsekvenser för dennes barn – medan en studie skattar inkapaciteringseffekten av fängelsestraff.

När det gäller vilken metod som studierna använt sig av, så dominerar olika typer av naturliga experiment stort: Tjugotre av de tjugoåtta studierna är upplagda som någon typ av naturligt experiment, medan fem bygger på matchningsteknik. När det gäller designen på studierna upplagda som ett naturligt experiment, så är det vanligaste att man utnyttjat en policyändring vad gäller vilken typ av påföljd/verkställighetsform som ett specifikt brott kan resultera i – och vanligen då att fotboja införts som alternativ verkställighetsform för avtjänandet av en fängelse-döm. Man jämför sedan individer som dömts till samma brott före respektive efter reformen och som därmed fått olika påföljder. Ett upplägg som detta hittar vi i elva studier. I tre studier analyserar man effekten av policyändringar när det gäller fängelsestraffets längd, medan sex studier utnyttjar variationer i domares stränghet för att jämföra utfallen

för individer som dömts till olika typer av straff, alternativt till olika långa fängelsestraff. I tre av studierna är frågeställningen något annorlunda, då de undersöker om den tid det tar från åtal till verkställighet spelar roll för sannolikheten att återfalla i brott efter avtjänat straff. Även här utnyttjas reformer eller andra omläggningar som signifikant påverkat längden på denna tid.

Tabell 1. Studerade utfall och studiedesign uppdelat på land. Antal studier: 28.

	Danmark	Finland	Norge	Sverige	Totalt
Utfall					
Återfall	4	5	2	4	15
Arbetsmarknads-anknytning	3	3	1	3	10
Utbildning	1	1	-	-	2
Hälsa	1	-	-	2	3
Konsekvenser för närstående	3	-	2	2	7
Inkapaciterings-effekt	-	-	-	1	1
Studiedesign					
Nat exp, policyändring strafflängd	1	-	-	2	3
Nat exp, policyändring strafftyp	7	1	1	2	11
Nat exp, back door E.M.	-	-	-	1	1
Nat exp, slumpmässig tilldelning av domare	-	2	3	1	6
Nat exp, verkst. snabbhet	3	-	-	-	3
Matchningsteknik	-	2	-	3	5

Resultatdelen nedan är strukturerad utifrån metodologiskt tillvägångssätt och varje avsnitt avslutas med en kort sammanfattning. I den efterföljande diskussionen av studiens resultat lyfter jag sedan fram de tydligaste mönstren i översikten, delvis då utifrån vilket typ av utfall som studeras.

Resultat

Naturliga experiment - reformer av påföljdssystemet

Förändringar av strafflängden

Den kanske mest intuitiva formen av naturligt experiment är den där någon typ av förändring i påföljdssystemet görs, så att identiska brott före respektive efter reformen resulterar i olika långa fängelsestraff. Detta upplägg används i tre av de tjugoåtta studierna.

Landersø (2015) nyttjar en dansk reform år 2002 som medförde att strafftiden för något mindre grova våldsbrott – ex krogslagsmål – ökade från cirka en månad till cirka två månaders fängelse. Det rör sig alltså om mycket korta straff. Landersø undersöker effekten av denna straffskärpning på arbetsmarknadsutfall mätt som arbetslöshet, nyttjande av ekonomiskt bistånd och inkomst och individerna följs upp till tre år efter frigivning. Resultaten visar att straffskärpningen ledde till signifikant lägre arbetslöshet på kort sikt, men att denna effekt klingade av två år efter frigivning. En positiv, om än relativt svag, effekt fanns också när gäller inkomst. Författarens tolkning av resultaten är att alltför korta

fängelsestraff kan vara poänglösa, då inte mycket i termer av rehabilitering då hinns med, samtidigt som stämplingseffekterna av att sitta i fängelse är desamma.

En studie som pekar i liknande riktning, om än med ett annat utfall i fokus, är den av Hjalmarsson och Lindqvist (2022) på svenska data. Författarna utnyttjar två reformer (1993 samt 1999) som innebar att andelen av ett straff som måste avtjänas på anstalt innan villkorlig frigivning är möjlig, ökade från 50 till 67 procent. I snitt resulterade reformerna i att fängelsestraffets längd ökade med 46 dagar. Författarna undersöker den ökade strafflängdens eventuella påverkan på hälsan mätt som dödlighet. Man finner att längre strafftider är kopplade till lägre dödlighetsrisk. Sett till all typ av dödlighet och alla studerade individer är resultatet dock bara signifikant på 10 procents nivå och endast två år efter frigivning. Uppdelat på olika grupper av individer och på olika dödsorsaker finner man dock en del tydligare resultat, och framför allt gäller detta minskad risk för suicid, i synnerhet för individer som redan innan dom har fått vård för psykisk ohälsa. Författarna tolkar resultaten som att något längre strafftider innebär ökade möjligheter för vård och rehabilitering, inslag som kan vara avgörande för särskilt sårbara gruppers fortsatta livschanser. Resultaten kan därmed också tolkas som ett uttryckligt stöd för sjukvård av god kvalitet inom ramen för Kriminalvården.

Al Weswasi et al. (2022) utnyttjar samma reformer som ovan plus ytterligare en (1983), reformer som alltså påverkat hur stor del av ett straff

som behöver avtjänas på anstalt innan resterande del kan avtjänas villkorligt. Medan reformerna 1993 och 1999 var i straffskärpande riktning, så innebar reformen 1983 en minskning i hur stor del av straffet som behövde avtjänas på anstalt. Återigen rör det sig alltså överlag om ganska korta straff och därav ganska små förändringar sett i absoluta termer. Återfall mäts i upp till tio år efter frigivning och man undersöker såväl risken att åter dömas överlag, risken att åter dömas till fängelse samt antalet återfall. Författarna rapporterar genomgående nollresultat på så vis att inget av utfallsmåtten påverkas vare sig av förkortat eller förlängt fängelsestraff.

Sammanfattningsvis så kan det konstateras att de förändringar i straffets längd som studerats i regel är, om inte procentuellt sett små, så åtminstone i absoluta termer blygsamma – det handlar ofta om en eller ett par månaders skillnad. Detta beror helt enkelt på att vi i Norden, traditionellt sett, utdömt relativt korta fängelsestraff. Medan den av de tre studierna som fokuserar på återfall inte finner någon effekt av förändringen, så finner studien om arbetsmarknadsanknytning att något längre straff, åtminstone upp till två år efter frigivning, är kopplat till lägre arbetslöshetsrisk. Vidare finner den tredje studien, som fokuserar på hälsa, att något längre straff är kopplat (om än bara på 10 procents nivå) till lägre dödlighet två år efter frigivning. I båda de två senare studierna föreslås resultaten kunna förklaras av att olika former av rehabilitering kräver ett visst minimum av tid för att kunna bidra till att den intagne på olika sätt kan komma ”bättre ut”. Med tanke på att missbruks- och andra hälsoproblem är mycket vanligt förekommande i fångpopulationen, är det inte osannolikt att två månaders vård och rehabilitering

istället för en, kan bidra till att fler inte bara överlever, utan också kommer ut i mer arbetsfört skick, åtminstone på kort sikt.

Att ersätta fängelse med annan typ av verkställighet/påföljd

Elva av studierna i översikten ställer fängelse mot andra påföljds-/verkställighetsformer, varav sex mot fotboja, fyra mot samhällstjänst och en (1) jämför fängelse med en särskild rehabiliterande strategi för unga gärningspersoner.

Fotboja har under de senaste decennierna införts som alternativ till kortare fängelsestraff i samtliga nordiska länder. Regelsystemen skiljer sig dock åt en del mellan länderna, liksom utsträckningen i vilket alternativet används (se t.ex. Träskman 2015).

Den första systematiska studien av konsekvenser av införandet av fotboja i Danmark genomfördes av Jørgensen (2011). Hon studerar återfall dels bland dömda för trafikbrott, dels bland personer upp till 25 år som var dömda till högst tre månaders påföljd. Jørgensen finner ingen effekt på risken för återfall bland de trafikbrottsdömda, men finner däremot att risken för återfall bland de under 25 år som fick avtjäna med fotboja istället för i fängelse minskade med så mycket som 15–24 procent upp till två år efter frigivning.

Andersen och Andersen (2014) använder det gradvisa införandet av fotboja i Danmark 2006–08 som ett naturligt experiment. Författarna använder socialbidragstagande året närmast efter frigivning som proxy för arbetslöshet och resultaten visar att för unga personer, upp till 25 år, så är fotboja förknippat med mindre socialbidragstagande än vad fängelse är. För personer över 25 år finner man inget samband mellan typ av påföljd och socialbidragstagande året efter frigivning.

Även Larsen (2017) studerar det stegvisa införandet av fotboja i Danmark 2006–08, men hon fokuserar på fängelsestraffets påverkan på unga dömdas utbildning. De straffade individerna följs upp till tre år efter avtjänad dom och Larsen konstaterar att andelen som avslutar gymnasiet med godkända betyg ökar med 18 procent bland de som fick avtjäna med fotboja, jämfört med de som sattes i fängelse.

I en artikel från 2022 utnyttjar Andersen och Telle den gradvisa implementeringen av elektronisk fotboja i Norge under åren 2008–11. Författarna studerar tre aspekter av återfall (andel som återfaller, antal återfall samt återfallens allvarlighetsgrad) upp till tre år efter frigivning. Det tydligaste resultatet gäller andelen återfall – två år efter frigivning är det 15 procent färre av de som avtjänat med fotboja som återfallit i brott, jämfört med de som avtjänat sitt straff i fängelse. Om detta - för att tala med ekonomer – är förändringar i den extensiva marginalen, så finner man också en viss minskning i den intensiva marginalen – på så vis att återfallsfrekvensen minskar med cirka 0.3 brott året efter frigivning. När det gäller heterogena effekter visar resultaten på starkare effekter

bland förstagångsdomda samt bland dem som innan dom varit förvärvsarbetsande. Författarna drar slutsatsen att möjligheten att undvika stämpelein som fängelsedom samt möjligheten att kunna behålla ett arbete trots dom, kan vara särskilt viktiga för att minska risken för återfall.

En svensk studie som ställer fängelsestraff mot elektronisk fotboja är den av Al Weswasi och Bäckman (2024). Författarna använder sig av en reform från år 2005 som gjorde det möjligt att ansöka om att avtjäna straff på upp till sex månader med fotboja istället för i fängelse. Individerna följs i upp till tio år efter avkunnad dom och förutom återfall i brott undersöks risken att vara så kallad NEET (*neither in employment, education or training*), samt dödlighetsrisken. Tre år efter avkunnad dom är risken att vara NEET signifikant lägre för dem som har avtjänat med fotboja än för dem som varit inlåsta. Och upp till tio år efter dom är fotboja förknippad med signifikant lägre risk för återfall i brott. När det gäller dödlighet finner man dock inga skillnader mellan grupperna.

En liknande studie som dock utnyttjar en tidigare reform (1997), när fotboja precis hade införts i Sverige och när straff på upp till tre månader under vissa omständigheter kunde avtjänas med fotboja, är den av Grenet, Grönqvist och Niknami (2024). Författarna kommer fram till liknande resultat som Al Wewasi och Bäckman, d.v.s. att det går bättre på arbetsmarknaden för de som fått avtjäna straffet med fotboja och dessa individer återfaller också i lägre utsträckning i brott. I studien av Grenet, Grönqvist och Niknami är skillnaden mellan grupperna särskilt stor när det gäller inkomst, en skillnad som kvarstår även efter tre år.

Att kunna behålla jobbet medan man avtjänar sitt straff framförs av författarna som det främsta skälet till de positiva utfallen. Grenet, Grönqvist och Niknami studerar även konsekvenser av straff för de dömdas barn. Även när det gäller detta framstår fotboja som ett positivt alternativ till fängelsestraff. Barn (11–14 år gamla vid domen) till dömda föräldrar som istället för fängelse fick avtjäna med fotboja hade signifikant större sannolikhet att gå ut grundskolan med godkända betyg, samt hade högre inkomst från arbete vid 25 års ålder. Man finner dock ingen effekt när det gäller sannolikheten att barnen själva döms för brott i åldern 15–17 år. Inte heller finner man någon effekt på den andre förälderns arbete eller inkomst eller på dennes risk att dömas för brott under uppföljningsperioden.

Den danska forskaren Signe Hald Andersen har i tre studier (varav två samskrivna med Christopher Wildeman) utnyttjat en reform av det danska straffsystemet år 2000 som, under vissa omständigheter, innebar större möjligheter att avtjäna ett straff genom samhällstjänst istället för fängelse.

I en studie från 2015 studerar Andersen utfall i termer av återfall, inkomst och nyttjande av ekonomiskt bistånd (som en proxy för arbetslöshet) och följer individerna upp till fem år efter dom. Domar när det gäller fyra typer av brott ingår i analysen: (1) Rattfylla, (2) andra trafikbrott, (3) våldsbrott samt (4) förseelser såsom snatteri och vandalisering. Studiens tydligaste resultat visar att de som fick avtjäna genom samhällstjänst klarade sig signifikant bättre på arbetsmarknaden än de

som fick avtjäna i fängelse, detta mätt såväl genom inkomst som nyttjande av ekonomiskt bistånd. När det gäller återfall finner Andersen att samhällstjänst är kopplat till färre återfall på upp till tre års sikt när det gäller alla brottstyper utom rattfylleri, där typen av påföljd saknar koppling till mängden återfall även på kort sikt.

I en studie undersöker Andersen och Wildeman (2014) sambandet mellan fäders fängelsestraff och sannolikheten att deras barn skall fosterhemsplaceras. Man följer utvecklingen tre år efter faderns dom och finner att sannolikheten att barnen ska fosterhemsplaceras är nära på dubbelt så stor i familjer där fadern dömts till fängelse. Andersen och Wildeman finner inga tecken på att detta skulle bero på förändrad ekonomi, eller på att modern träffat en ny romantisk partner, utan drar slutsatsen att mekanismerna tycks vara sådana som de inte kommer åt att mäta, såsom t.ex. välbefinnande hos moder och barn.

I den tredje danska studien som utnyttjar reformen om samhällstjänst, analyserar Wildeman och Andersen (2016) hur påföljdsformen påverkar risken för en dömd faders barn att själva dömas för brott under ungdomsåren. Barnen i studien var 12–18 år när deras fäder dömdes och man följer dem sedan tio år fram i tiden. Författarna finner att fäders fängesedomar är kopplade till en signifikant ökad risk för söner, men inte för döttrar, att själva dömas för brott under kommande tio-årsperiod. Skillnaden i risk uppgår till ungefär 15 procent, vilket alltså är substantiellt.

Även Tegner Anker (2023) använder nämnda danska reform för att undersöka de utbildningsmässiga konsekvenserna för barn till fängslade fäder. Tegner Anker finner ingen skillnad i medelbetyg, men finner däremot att det är signifikant fler av de barn vars far dömdes till fängelse som går ut grundskolan utan godkända betyg – denna risk är nästan dubbelt så stor. Tegner Anker konstaterar också att risken att misslyckas med grundskolan som en följd av en förälders fängelsestraff är betydligt större för pojkar än för flickor.

I en studie på finska data ställer Huttunen, Kerr och Mälkönen (2014) en särskild typ av rehabiliterande straff för 15–17-åringar mot villkorlig dom och ungdomsfängelse. Den rehabiliterande påföljden var särskilt inriktad på social färdighetsträning och på att på olika sätt förbättra den unges anknytning till samhället. Man följer individerna upp till sex år efter avkunnad dom och undersöker återfall i brott samt arbetsmarknadsutfall. Resultaten tyder på kortvariga effekter av påföljdstypen, så att de som dömdes till rehabiliterande straff inledningsvis tenderade att återfalla i mindre utsträckning än de som dömdes till andra typer av straff. Efter två år fanns dock inga sådana skillnader kvar. När det gäller arbetsmarknadsutfall finner man inga tydliga skillnader mellan grupperna.

Det sammantagna budskapet från studierna ovan är att fotboja, med endast några få undantag, är förknippat med signifikant bättre utfall än fängelse, och detta gäller såväl återfall i brott som arbetsmarknadsutfall. Särskilt bland unga under 25 år tycks möjligheten att avtjäna med fotboja innebära en särskilt stor fördel för de fortsatta livschanserna. Även

för barn till dömda är fotboja kopplat till signifikant bättre framtida utfall än när föräldern sätts i fängelse, och detta gäller såväl utbildning och framtida chanser på arbetsmarknaden, som risk att själv lagföras för brott. Med tanke på att verkställighet med hjälp av fotboja är förknippat med mycket stora ekonomiska besparingar jämfört med inlåsning, kan även den minoritet av studier som inte tyder på någon skillnad i utfall mellan de båda verkställighetsformerna sägas tala till förmån för fotboja.

Reformer som påverkar hur lång tid den juridiska processen tar

Den danske forskaren Lars H. Andersen har varit inblandad i tre studier som behandlar hur reformer av den juridiska processen i Danmark lett till att tiden från åtal till verkställande av dom förkortats, alternativt förlängts. Det finns flera teoretiska skäl till varför detta är intressant: För det första är den *snabbhet* med vilken påföljd följer på brott en av de tre faktorer som antas påverka den avskräckande effekten när det gäller brottslighet. (De andra är *sannolikheten* att påföljd följer på brott, samt påföljdens *allvarlighetsgrad*). Med andra ord så antar man att - allt annat lika - så innebär en snabbare process från brott till verkställighet av påföljden en mer effektiv avskräckning. För det andra kan – å andra sidan – en utdragen process upplevas som en förlängd del av straffet. Den berörda individen kan uppleva sig vara under ökad bevakning från rättssystemet, vilket skulle kunna resultera i minskad brottslighet. Det tredje skälet är framför allt aktuellt när man studerar unga personers brottslighet: En skillnad på ett halvår i den rättsliga processens längd innebär ganska stor relativ skillnad för en ung person och den centrala

frågan i detta sammanhang är om åldern vid verkställighet spelar roll för straffets konsekvenser.

I en studie från 2023 undersöker Andersen i vilken mån tiden det tar från åtal till dom påverkar återfallen under en femårsperiod. En reform 2007 gjorde att väntan på rättegång ökade från cirka sex till cirka tio månader. Resultaten tyder inte på någon skillnad i risken att återfalla i brottslighet, men däremot i antalet nya brott bland de som återfaller. De som fick vänta längre på rättegång tenderade visserligen att begå färre brott under väntetiden, men detta togs sedan igen efter dom och under en uppföljningsperiod på fem år, så att samma grupp då istället begick signifikant fler brott än de som behövt vänta kortare tid på rättegång. Andersen konstaterar sammanfattningsvis att studien ger visst stöd för att åtalade individer i väntan på rättslig prövning kan uppleva sig extra övervakade av rättssystemet och därmed undvika att begå brott, en effekt som dock alltså är övergående. Att de som behövde vänta kortare tid alltså begick mer brott under denna korta väntan, talar ju samtidigt emot en avskräckande effekt av en snabb process från brott till straff.

I en besläktad studie från 2020 undersöker Andersen hur förstagångsdomda i åldern 15–19 år påverkas av hur lång tid det tar från åtal till dom. En reform 1994 förkortade väntetiden för våldsbrott från åtal till dom med cirka sex månader (från tretton till sju månader). Andersen påpekar att denna förändring inte enbart påverkar den avskräckande effekt som antas ligga i hur snabbt ett brott straffas, utan också - vilket särskilt kan ha betydelse när det gäller så unga personer som här - hur

gammal man är när man skrivs in på anstalt. Studiens resultat (där individerna följs upp till fem år efter åtal), visar att de som till följd av reformen var yngre när de dömdes, tenderade att återfalla i brott i högre utsträckning än de som, allt annat lika, var ett halvår äldre när detta skedde. Det skadliga i att vid ung ålder sättas i fängelse övertrumfar alltså en möjlig avskräckande effekt av snabbare dom.

Samma reform som ovan används också av Baćak, Andersen och Schnittker (2019). Frågeställningen i deras studie är hur den psykiska hälsan hos berörda individer påverkas av den snabbare processen från åtal till dom. Man använder fyra indikatorer på psykisk (o)hälsa: att man tagit del av psykiatrisk vård, att man uppsökt en psykiatrisk akutmottagning, att man gått i terapi samt att man konstaterats med droginnehav. Studien begränsas till förstagångsdömda, medelåldern i gruppen var runt tjugo år, och uppföljningsperioden är tio år efter åtal. Analyserna visar att samtliga indikatorer utom att ha uppsökt psykiatrisk akutmottagning, är kopplade till snabbare rättprocesser, på så vis att ju snabbare, och ju yngre personerna därmed var när de sattes i fängelse, desto mer ohälsa gav de uttryck för upp till tio år efter avtjänat straff. Författarna drar slutsatsen att även mindre skillnader i ålder vid första fängelsedom kan innebära stora skillnader i straffets konsekvenser, även på lång sikt. Ju yngre en individ är när denne hamnar i fängelse för första gången, desto mer skadlig tycks inlåsningen bli.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att samtidigt som huvudfrågan i studierna ovan vetter åt ett annat håll än vad som är fokus i denna översiktsartikel, så är resultaten högst relevanta även här, och speciellt

då de från studierna av unga samt av förstagångsdömda. Ett tydligt resultat från dessa studier är att fängelse tenderar att vara särskilt skadligt för unga personer, både när det gäller risken att efter frigivning återfalla i brott samt när det gäller fängelsestraffets konsekvenser för den psykiska hälsan.

Slumpmässig tilldelning av domare

Sex av de tjugoåtta studierna utnyttjar det faktum att domare tenderar att döma ut olika hårda straff för samma typ av gärningar – medan vissa tenderar att välja fängelse när detta finns i straffskalan, tenderar andra att hellre döma till samhällstjänst eller böter. Så länge tilldelningen av mål till domare sker på slumpmässig basis kan denna tendens användas som ett naturligt experiment.

I Norge har Manudeep Bhuller med kollegor gjort tre studier där de använt sig av slumpmässig tilldelning av domare. I en av dessa undersöker Bhuller et al. (2020) återfall i brott och arbetsmarknadsutfall efter avtjänat straff och fem år fram i tiden. Författarna finner heterogena effekter på så vis att för fängelsedömda som inte var på arbetsmarknaden innan dom, så minskar återfallen och deras situation på arbetsmarknaden förbättras signifikant. För de som däremot hade ett jobb innan dom, finner man ingen effekt på återfallen och deras arbetsmarknadsanknytning försämras. Bhuller et al. (2020) tolkar resultaten som att fängelset, för de mest sårbara och de som har mindre att förlora, kan ha rehabiliterande effekter.

Bhuller et al. har också genomfört två studier om effekter av fängelse för närstående. Den första av dessa (Bhuller et al., 2018a) indikerar möjligen en avskräckande effekt av fängelsestraff, då författarna finner att när en person döms till fängelse, så minskar sannolikheten signifikant att en annan person i samma kriminella nätverk också döms till fängelse inom de närmsta fyra åren. Samma effekt, om än inte fullt lika stark, finns när det gäller yngre bröder till en dömd person. För andra familjemedlemmar (än just från äldre till yngre bror) hittar man dock inga liknande spill-over effekter. Författarna är sparsamma när det gäller möjliga verksamma mekanismer, men menar att rena inkapaciteringseffekter kan uteslutas.

I en annan studie undersöker Bhuller et al. (2018b) de intergenerationella effekterna av inlåsning. Studien finner inga signifikanta samband mellan fäders fängelsedom och sannolikheten att deras barn åtalas för brott i åldern 15–25 år. Inte heller finner man någon påverkan på barnens betyg.

I en besläktad studie på svenska data följer Dobbie et al. (2019) upp 40 000 barn som var mellan tre och fjorton år när deras föräldrar dömdes för brott någon gång mellan 1997–2004. Dobbie et al. finner dock, i motsats till Bhuller et al. (2018b), flera effekter för barnen, på såväl kortare som längre sikt. De finner också att följderna av att ha en fängslad förälder slår särskilt hårt mot familjer med mindre privilegierad socioekonomisk position. Barn i dessa familjer döms för tio procentenheter fler brott under tonåren, har 25 procentenheters mindre chans att

gå ut gymnasiet och hela 29 procentenheters mindre sannolikhet att ha en anställning vid 25 års ålder.

Huttunen, Kaila och Nix (2020) undersöker hur olika typer av straff – böter, villkorlig dom samt fängelse – hänger samman med återfall i brott samt med arbetsmarknadsanknytning. Individerna följs i upp till fem år efter dom och resultaten pekar i riktning mot att fängelsedomar är förknippade med färre återfall än andra påföljdsformer. Författarna poängterar dock att eftersom man mäter tiden från dom och inte från frigivning kan resultatet till en betydande del vara en inkapaciteringseffekt. Man finner också att fängelse är förknippat med lägre inkomst upp till fem år efter dom.

Huttunen et al. (2022) har också studerat återfall i brott upp till tre år efter dom för personer dömda för ekonomisk brottslighet (såsom exempelvis bedrägeribrott och bokföringsbrott). Författarna finner att fängelse kraftigt reducerar andelen återfall i brott. Resultaten tyder alltså på att fängelse fungerar avskräckande för denna grupp, något som möjligen kan förstås utifrån att ekonomisk brottslighet oftare än mer traditionell brottslighet är planerad, och att utrymmet för rationellt kalkylerande därför kan vara större när det gäller just den ekonomiska brottsligheten. Författarna påpekar också det utifrån resultaten något kontra-intuitiva i att en mindre andel av de som döms för ekonomisk brottslighet döms till fängelse än vad som är fallet när det gäller andra icke-våldsbrott som exempelvis egendoms- och narkotikabrott, där de flesta studier tyder på att en fängelsedom saknar avskräckande effekt.

Sammanfattningsvis så skiljer sig resultaten från studierna som baserats på slumpmässig tilldelning av domare något från övriga studier inkluderade i denna översikt, på så vis att några av dem indikerar avskräckande effekter av fängelsestraff. Sådana huvudeffekter identifieras i tre av de sex studierna. Som nämndes ovan gällde en av dessa studier ekonomisk brottslighet, där det möjligen kan vara fallet att rationellt kalkylerande av för- respektive nackdelar med att begå brott kan spela en större roll än inom traditionell brottslighet. När det gäller en av annan av de studier som indikerar avskräckande effekter av fängelsestraff påpekar författarna själva att eftersom man mäter återfall efter dom och inte efter frigivning, så kan resultaten delvis spegla en inkapaciteringseffekt snarare än en avskräckande effekt. Det kan också tilläggas att endast en av de sex studierna är publicerad i en peer-review-granskad tidskrift, medan övriga är publicerade som working papers, konferenspapers eller är opublicerade utkast.

Studier baserade på matchningsteknik

Fem av artiklarna använder någon form av matchningsteknik som huvudsaklig metodologi. I en studie på svenska data använder Bäckman, Estrada och Nilsson (2018) propensity score matching för att undersöka fängelsestraffets konsekvenser för arbetsmarknadsanknytningen. Studien begränsas till förstagångsdömda män. Individerna avtjänade i genomsnitt fyra till tio månader i fängelse och forskarna följer dem sedan upp till fem år efter frigivning. Man finner heterogena effekter på så vis

att fängelse är kopplat till en viss negativ effekt på arbetsmarknadsanknytningen för dem som innan domen hade ett arbete, medan man konstaterar en nolleffekt för dem som saknade fäste på arbetsmarknaden. Författarna drar slutsatsen att fängelse tycks ha vissa, om än begränsade, negativa effekter på arbetslivet för de som har en position att förlora på denna, medan de utan sådan position inte har något ytterligare att förlora på arbetsmarknaden och därför inte påverkas av fängelsestraffet.

I en artikel på finska data undersöker Miller et al. (2022) eventuella skillnader i återfall i brott bland individer dömda för drogrelaterade brott – en grupp med hög andel återfall – och som dömts till böter, villkorlig dom eller fängelse. Man finner ingen skillnad i återfall mellan grupperna, varken när det gäller drogrelaterade brott eller brott generellt sett. Utifrån studiens nollresultat drar författarna slutsatsen att det förefaller vanskligt att alltför hårt lita på fängelsestraffets avskräckande effekter.

Suonpää et al. (2023) analyserar återfall, arbetsmarknadsutfall och utbildning hos individer dömda för olika grad av allvarlig våldsbrottslighet – mord, mordförsök och grov misshandel – och som därmed också dömts till olika straff. Medan de två förstnämnda brotten alltid resulterar i fängelsestraff, gäller detta inte alla som dömts för grov misshandel. Författarna matchar på bakgrundsvariabler för att renodla effekten av brott och straff. Tre år efter frigivning har de som begått det minst allvarliga brottet – grov misshandel – återfallit i brott i betydligt högre utsträckning (79 procent) än de som dömts för mordförsök (57 procent)

respektive mord (52 procent). När det gäller utbildning och arbetsmarknadsanknytning finner man dock inga skillnader mellan grupperna tre år efter frigivning.

Matchningsteknik används också av Marklund och Holmberg (2009). De studerar återfall hos en grupp fängelsedömda som år 2001 gavs möjligheten att avtjäna sista delen av ett fängelsestraff med fotboja, det vill säga vad som brukar kallas ”back-door E.M.” Marklund och Holmberg finner att de som fick avtjäna sista delen av sitt straff med fotboja hade signifikant färre återfall – en effekt som bestod under hela uppföljningsperioden på tre år efter avtjänat straff.

Den enda nordiska studien om inkapaciteringseffekten av fängelse som uppfyller de metodologiska kraven är en studie på svenska data av Al Weswasi (2024). Al Weswasi använder matchningsteknik för att skatta inkapaciteringseffekten av alla förstagångsdömda i Sverige år 2018. Resultaten visar att i genomsnitt 0.52 brott per person och år undviks när en person som inte tidigare dömts till fängelsestraff får en sådan dom. Omräknat till ett, för svenska förhållanden, medellångt straff undviks 0.34 brott per dömd person. Skattningarna visar också att det främst är narkotikabrott och trafikbrott som undviks. Det är svårt att utifrån resultatet avgöra om effekten skall betraktas som substantiell eller inte. Al Weswasi påpekar också att det finns risk att effekten inte håller på sikt, då vi vet att fängelsevistelser kan ha kriminogena effekter, vilket kan betyda att frigivna kan begå fler brott när de kommer ut än de gjort om ett annat straff utdömts.

Studierna baserade på matchningsteknik är olika till sin karaktär och därav svåra att sammanfatta. Även i dessa studier lyser dock avskräckande effekter av fängelsestraff med sin frånvaro. Tvärtom så framstår fotboja som ett bättre alternativ till fängelse när det gäller återfallsrisken också när matchningsteknik använts, och fängelse framstår också som negativt för det fortsatta fotfästet på arbetsmarknaden för dem som hade ett arbete innan dom.

En översikt över studierna, inklusive uppgifter om population och antal observationer, studiedesign, analysteknik, utfall, uppföljningstid och huvudsakliga resultat ges i Tabell 2 nedan.

Författare (publ. år), publ. form	Ursprungsland	Studiedesign	Analysteknik	Population/urval och antal observationer	Utfall	Uppföljnings-tid	Huvudresultat
Landersø (2015), tidskrifts-artikel	Danmark	Naturligt experiment – förändrad strafflängd	DiD, DDD	Våldsbrottsdömda män 18–45 år, år 2000–03. N= 1 748.	Arbetslöshet, bidragsgående, inkomst	Upp till 3 år efter frigivning	Längre straff är kopplat till mindre arbetslöshet och högre inkomst. Ingen effekt på bidragstagande.
Hjalmarsson & Lindqvist (2022), tidskrifts-artikel	Sverige	Naturligt experiment – förändrad strafflängd	IV	Dömda som påbörjade straff på 0–48 månaders fängelse mellan 1992–2001. N= 86 109.	Dödlighet	Upp till 3 år efter frigivning	Längre straff är kopplat till lägre dödlighet.
Al Weswasi et al. (2022), tidskrifts-artikel	Sverige	Naturligt experiment – förändrad strafflängd	Pre-postanalys	Individer dömda +/– 1 år i förhållande till respektive studerad reform (1983, 1993, 1999). N= 3 002.	Återfall i brott	Upp till 5 år efter frigivning	Inga effekter av förändrad strafftid.

Andersen & Andersen (2014), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – fängelse vs fotboja	DiD	Enbart män, dömda -/+ 1 år i förhållande till reformerna 2006 och 2008. N= 1 898.	Socialbidrags-tagande	Ett år efter frigivning	Fotboja är kopplat till mindre socialbidrags-tagande.
Larsen (2017), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – fängelse vs fotboja	IV	18–25-åringar, dömda -/+ 3 år i förhållande till reform år 2006. N= 1 013.	Att gå ut gymnasiet med godkända betyg	Upp till 3 år efter frigivning	Fotboja är kopplat till signifikant större sannolikhet att gå ut gymnasiet.
Jørgensen (2011), myndighets-rapport	Danmark	Naturligt experiment – fängelse vs fotboja	Pre-postanalys	Trafikbrottsdömda, samt unga under 25 år. År 2006–07. N= 3 673	Återfall i brott	Upp till 2 år efter dom	Fotboja är kopplat till färre återfall bland dem under 25 år. Ingen skillnad för trafikbrottsdömda.
Andersen & Telle (2022), tidskriftsartikel	Norge	Naturligt experiment – fängelse vs fotboja	IV	Dömda som börjat avtjäna år 2002–11. N= 48 636	Återfall i brott	Upp till 3 år efter frigivning	Fotboja är kopplat till signifikant mindre återfall i brott.

Al Weswasi & Bäckman (2024), opublicerat manus	Sverige	Naturligt experiment – vs fängelse vs fotboja	DiD	Dömda 2003-april 2006. N= 30 473	Återfall i brott, dödlighet, exkludering från arbetsmarknaden.	Upp till 10 år efter påbörjat straff	Fotboja är kopplat till mindre återfall och mindre risk att vara NEET. Ingen koppling till dödlighet.
Grenet, Grönqvist & Niknami (2024), tidskriftsartikel	Sverige	Naturligt experiment – vs fängelse vs fotboja	DiD	Dömda 1992—99. N= 80 986	Återfall i brott, inkomst, arbete. Barns brottslighet under tonåren, utbildning och arbetsmarknadsutfall. Partners brottslighet, arbete och inkomst.	Upp till 3 år efter dom	Fotboja är kopplat till mindre återfall och bättre arbetsmarknadsutfall för den dömda, samt kopplat till bättre utbildningsutfall och högre inkomst vid 25 års ålder för den dömdes barn. Ingen koppling till partners utfall.

Andersen (2015), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – vs fängelse samhällstjänst	DiD	Män dömda till fängelse år 1999 eller till samhällstjänst år 2001. N= 6 042	Återfall i brott, inkomst, socialbidrags-tagande	Upp till 5 år efter dom.	Samhällstjänst är kopplat till bättre inkomst och mindre bidragstagande. Otydliga resultat vad gäller återfall i brott.
Andersen & Wildeman (2014), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – vs fängelse samhällstjänst	IV	Barn till föräldrar dömda 1999– juli 2001. N= 11 492	Fosterhemsplacering av barn till dömd fader	Upp till 3 år efter faders dom	Faders fängelse dom signifikant kopplad till ökad sannolikhet för placering i fosterhem.
Wildeman & Andersen (2016), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – vs fängelse samhällstjänst	DiD	Barn 12–18 år, vars far dömdes mellan april 1999– september 2001. N= 3 398	Risken för barn till fängslade fäder att själva dömas för brott i åldern 22–28 år	10 år efter faders dom	Faders fängelse dom är signifikant kopplad till risk att söner, men ej döttrar, åtalas upp till 10 år efter faders dom.
Tegner Anker (2023), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – vs fängelse samhällstjänst	IV	Barn 5–11 år vid faders dom, juli 1999–juli 2001. N= 2 215	Att gå ut grundskolan med godkända betyg	9–15 år efter faders dom	Faders fängelse dom fördubblar risken att ej gå ut grundskolan med godkända betyg. Tydligare samband för pojkar än för flickor.

Huttunen, Kerr & Mälikönen (2014), working paper	Finland	Naturligt experiment – fängelse vs villkorlig dom vs rehabiliterande ungdomsstraff	DiD, DDD	15-19-åringar, dömda mellan 1991—2004. N= 42 860	Återfall i brott, arbetsmarknadsutfall	Upp till 6 år efter dom	Svaga, snabbt övergående effekter av påföljdsform på återfall, inga effekter på arbetsmarknadsutfall.
Andersen (2023), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – variationer i rättsprocessens längd	IV	Observation period: 2005—08. N= 98 449	Återfall i brott	Upp till 5 år efter dom	Längre process är kopplad till mindre brott under väntetiden, men mer brott efter avtjänat straff.
Andersen (2020), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – variationer i rättsprocessens längd	Pre-postanalys	Våldsbrottsdömda 15—19-åringar, 1992—95. N= 521	Återfall i brott	Upp till 5 år efter dom	Att vara yngre vid verkställighet är kopplat till mer återfall.
Bacăk, Andersen & Schmittker (2019), tidskriftsartikel	Danmark	Naturligt experiment – variationer i rättsprocessens längd	Pre-postanalys	15–20-åringar, förstagångsdömda för våldsbrott 1991—96. N= 1 038	Psykisk ohälsa	Upp till 10 år efter dom	Att vara yngre vid verkställighet är kopplat till mer psykisk ohälsa.

Bhuller et al. (2018a), tidskriftsartikel	Norge	Slumpmässig delning av domare	IV	Dömda 2005—14. N= 57 169 (vuxna), resp. 35 027 (barn)	Brottslighet och utbildning hos barn till dömda fäder	Upp till 10 år efter faders dom	Inga samband.
Bhuller et al. (2018b), working paper	Norge	Slumpmässig delning av domare	IV	Dömda 2005—12, samt deras nätverk och familjemedlemmar. N= 153 061	Brottslighet i dömd persons nätverk och familj	Upp till 4 år efter frigivning	Fängelse är kopplat till mindre sannolikhet att dömas för brott i indidens nätverk.
Bhuller et al. (2020), tidskriftsartikel	Norge	Slumpmässig delning av domare	IV	Dömda 2005—09. N=33 548	Återfall i brott, arbetsmarknadsutfall	Upp till 5 år efter dom	Fängelse är kopplat till minskade återfall och bättre situation på arbetsmarknaden för de utan fäste på arbetsmarknaden innan dom. För de med fäste på arbetsmarknaden innan dom är fängelse kopplat till sämre situation på arbetsmarknaden och koppling till återfall saknas.

Dobbie et al. (2019), working paper	Sverige	Slumpmässig delning av domare	IV	Barn 3—14 år vid förälders dom 1997—2004. N=174 338.	Brott i tonåren, tonårsgraviditet, utbildning och arbete hos barn till dömd förälder.	11-22 år.	Förälders fängelse-dom är kopplad till mer brott i tonåren, lägre utbildningsnivå och lägre sannolikhet att ha arbete vid 25 års ålder. Ingen koppling till tonårsgraviditet.
Huttunen, Kaila & Nix, (2020), opublicerat manus	Finland	Slumpmässig delning av domare	IV	Individer dömda 2000—15. N= 169 602	Återfall i brott, arbetsmarknadsutfall	Upp till 5 år efter dom	Fängelse är kopplat till mindre återfall, men också till mindre inkomst.
Huttunen et al. (2022), opublicerat manus	Finland	Slumpmässig delning av domare	IV	Ekobrottsdömda, 2000—18. N= 56 582	Återfall i brott	Upp till 5 år efter dom	Fängelse är kopplat till mindre återfall i brott.

Bäckman, Estrada & Nilsson (2018), tidskriftsartikel	Sverige	Matchnings- teknik	PSM	Förstagångs- dömda män i ål- derna 20—25 år, år 1995—2005. N= 107 337	Arbets- marknads- anknytning	Upp till 5 år efter frigiv- ning	Fängelse är kopplat till sämre chanser på ar- betsmarknaden för de som hade god anknyt- ning till arbetsmark- naden innan dom. Ingen effekt för de som hade svag anknyt- ning till arbetsmark- naden innan dom.
Miller et al. (2022), tidskrifts- artikel	Finland	Matchnings- teknik	Genetisk matchning	Individer dömda för drogrelaterade brott (till fängelse, villkorlig dom el- ler böter). År 2014. N= 743	Återfall i brott	Tre år	Påföljdsform ej kopp- lad till återfall i brott.
Suonpää et al. (2023), tidskrifts- artikel	Finland	Matchnings- teknik	Genetisk matchning	Våldsbrotts- dömda, år 2006— 14. N= 3 023.	Återfall i brott, arbete, utbildning	Tre år efter frigivning	De som begått minst allvarliga våldsbrott återfaller mest. Ingen skillnad vad gäller ar- bete och utbildning.

Marklund & Holmberg (2009), tidskriftsartikel	Sverige	Matchnings- teknik	Stratifierad matchning, pre-postanalys	Individer frigivna från fängelse år 2001. N= 666	Återfall i brott	Upp till 3 år efter frigivning	Fotboja är kopplat till signifikant färre återfall.
Al Weswasi (2024), tidskriftsartikel	Sverige	Matchnings- teknik	PSM	Förstagångs-dömda år 2018. N= 43 940	-----	-----	Genomsnittlig inkapciteringseffekt: 0.52 brott per person och år.

Diskussion

Syftet med denna studie var att ge en översikt över nordiska studier om konsekvenser av fängelsestraff. I en tid när allt fler sätts i fängelse även i ett tidigare restriktivt land som Sverige, är det viktigare än någonsin att sammanställa kunskap om konsekvenserna när fängslade individer åter kommer ut i samhället. Det gäller bland annat hur en tidigare fängelsedom påverkar risken att återfalla i brott, liksom möjligheterna att försörja sig och bidra till samhället. Följderna för barn till fängelsedömda är en annan central fråga. Det finns förstås en rad skillnader mellan de nordiska länderna och det vore både rimligt och intressant att anlägga ett nordiskt komparativt perspektiv på konsekvenser av fängelsestraff. I denna studie har dock ett sådant perspektiv fått stå tillbaka för en översikt av den samlade nordiska kunskapen på ett forskningsområde kraftigt dominerat av amerikanska studier.

Urvalskriterierna i denna studie resulterade i 28 studier. Studierna är upplagda som olika typer av naturliga experiment, alternativt använder statistisk matchningsteknik. De studerar konsekvenser av fängelse i termer av *risk* för återfall i brott, *antal* återfall i brott, återfall i *fängelse*, konsekvenser på arbetsmarknadsmarknaden i termer av anställning, arbetslöshet, inkomst och socialbidragstagande, utbildningsmässiga konsekvenser och risken att bli så kallad NEET, konsekvenser för hälsan i

termer av sjukhusvistelser, vistelser på psykiatrisk mottagning och dödlighet. När det gäller konsekvenser för närstående studeras bland annat familjemedlemmars inkomstutveckling samt deras risk att själva dömas för brott. Framför allt studeras dock konsekvenser för de dömdas barn, bland annat i termer av skolprestationer, risken för fosterhemsplacering, egen brottslighet i ung och vuxen ålder, arbete och inkomst.

Många av studierna finner heterogena effekter, det vill säga konsekvenserna ter sig olika för olika delgrupper av de studerade, med avseende på till exempel tidigare brottslighet och tidigare anknytning till arbetsmarknaden, men också med hänsyn till klassiska så kallade bakgrundsfaktorer som kön och socio-ekonomisk position. Lägg därtill att uppföljningsperioderna varierar, och att man i några av studierna studier finner olika starka effekter på olika lång tid. Detta till trots gör jag nedan ett försök att sammanfatta de viktigaste resultaten i totalt fyra punkter. För det första är resultaten mycket övertygande när det gäller fördelarna av att, där så är möjligt, ersätta fängelsestraff med fotboja. Samtliga de sex studier som utnyttjat reformer för att genomföra naturliga experiment (varav tre från Danmark, en från Norge och två från Sverige), visar på positiva effekter för de som avtjänat med fotboja jämfört med de fängelsedömda. Det rör sig om färre återfall i brott (Andersen och Telle 2022; Al Weswasi 2024; Grenet, Grönqvist och Niknami, 2024, Jørgensen, 2011 (dock ej för trafikbrottsdömda)), bättre utbildningsutfall (Larsen, 2017), mindre socialbidragstagande (Andersen och Andersen; 2014 (dock enbart för dem upp till 25 års ålder)) och mindre risk att vara NEET (Al Weswasi och Bäckman 2024). Ett utfall som går mot

mönstret är dödlighet, där den enda studien som undersökt sambandet tyder på nollresultat (Al Weswasi och Bäckman, 2024).

Det andra mycket tydliga resultatet är att fängelse framstår som särskilt skadligt när det gäller unga personer. Förutom resultaten från Jørgensens (2011) och Andersen och Andersens (2014) studie refererad ovan, så har detta visats av Andersen (2020) och Baćak, Andersen och Schnittker (2019), i deras studier av konsekvenser av en reform som förkortade den rättsliga processen från åtal till dom med cirka sex månader. Medan fokus i Andersens (2020) studie är 15–19-åringar, fokuserar Baćak, Andersen och Schnittker (2019) på förstagångsdomda med en snittålder runt 20 år. Resultaten visar att ju yngre individer är när de hamnar i fängelse, desto större är risken både för senare återfall i brott (Andersen, 2020) och för psykisk ohälsa, även på så lång sikt som tio år (Baćak, Andersen och Schnittker, 2019).

Ett tredje genomgående resultat är fängelsets skadliga intergenerationella effekter, där det framstår som en särskilt stor risk för söner till fängslade fäder, och särskilt de från mer socio-ekonomiskt utsatta positioner. Söner till fängslade fäder löper signifikant större risk för fosterhemsplacering (Andersen och Wildeman, 2014), skolmisslyckanden (Tegner Anker 2023; Dobbie et al., 2019), egen brottslighet i ung ålder (Wildeman och Andersen, 2016), samt för sämre fäste på arbetsmarknaden i vuxen ålder (Dobbie et al., 2019). Mot det generella mönstret går en studie av Bhuller et al. (2018b), som redovisar nolleffekter både vad gäller barn till fängelsedomdas betyg och egen brottslighet i ung

ålder. Sammantaget framstår det ändå tydligt som påpekas i en av artiklarna att ”paternal incarceration is not solely a symptom of criminality but also a cause of it” (Wildeman och Andersen, 2016: p.32).

En fjärde punkt jag vill ta upp är en observation i några av översiktens studier om att riktigt korta fängelsestraff, på endast kring en månad, på flera sätt och för samtliga berörda parter framstår som särskilt bortkastade resurser. Den (hittills) helt centrala uppgiften hos nordisk kriminalvård, att hjälpa klienter komma ”bättre ut” och vara med och bidra till samhället, kräver rimligen ett visst minimum av tid för att kunna omsättas i praktik. De stigmatiserande effekterna av ett fängelsestraff är dock rimligen desamma, oavsett om straffet uppgår till en eller två månader. Studierna av Landersø (2015), Bhuller et al. (2020) och Hjalmarsson och Lindqvist (2022) tyder samtliga på hur fängelsets rehabiliterande funktioner kan hjälpa de allra mest sårbara att både överleva och få in en fot på arbetsmarknaden. Omvänt ger de en illavarslande bild av framtiden, försåvitt att de rehabiliterande funktionerna, i takt med fängelsernas utbyggnad och ett hårdnade politiskt klimat, hotas. Att ställa de olika delresultaten av denna översikt mot motsvarande resultat från amerikanska studier skulle kräva alltför mycket utrymme i detta sammanhang. Målsättningen med studien var inte heller att besvara frågan om huruvida studier av fängelsets konsekvenser gjorda på amerikanska data är generaliserbara till nordiska förhållanden, utan snarare att sammanställa en kunskapsöversikt över nordiska studier där osäkerheten kopplat till sådana generaliseringsmöjligheter kan räknas bort. Jag vill ändå avsluta med att, med utgångspunkt i två amerikanska studier, spekulera lite kring eventuella likheter och skillnader.

En färsk översikt över fängelsestraffets konsekvenser för återfall i brott är den av Loeffler och Nagin (2022). Författarna avgränsar sig visserligen inte till USA, men 15 av de 18 studier de inkluderar i sin översikt är gjorda på data från landet. Loeffler och Nagins huvudsakliga slutsats är att majoriteten av de inkluderade studierna visar på en noll-effekt av fängelse när det gäller risken för återfall i brott efter frigivning. Samtidigt finner de ett fåtal studier som bryter mönstret och som tyder på antingen minskad eller på ökad risk för återfall som en följd av fängelsestraff och Nagin och Loeffler kan konstatera att denna variation tycks kopplad till omfattningen av rehabiliterande inslag under fängelsevistelsen, så att ju mer rehabiliterande inslag, desto mindre risk för återfall. Noterbart är att en av de studier de lyfter fram som exempel på detta är den norska studien av Bhuller et al (2020), inkluderad i denna översikt. Wakefield och Apel's (2016) artikel är ingen översikt i egentlig mening, men de ger en kortfattad sammanfattning av kunskapsläget när det gäller bland annat fängelsestraffets konsekvenser för möjligheterna på arbetsmarknaden, samt inte minst, konsekvenserna för barn till fängelse-dömda. När det gäller det förstnämnda tecknar de en rakt igenom mörk bild: "Former inmates have great difficulties obtaining employment and incarceration experiences, even those that are relatively short, are associated with significant reductions in earning over the life course" (2016: p. 309). I linje med tolkningarna av studierna i föreliggande översikt, ligger det nära tillhands att koppla de entydigt negativa resultaten till den generella bristen på rehabiliterande inslag inom amerikanskt fängelseväsen.

Om möjligt ännu mörkare är den bild Wakefield och Apel (2016) tecknar när det gäller fängelsets intergenerationella effekter. Som de påpekar är - sett ur ett livsloppsperspektiv - de potentiella effekterna av fängelsestraff för vuxna individer ofta i praktiken begränsade, då dessa individer redan vid inskrivning på anstalt som regel har ackumulerat en mängd resursbrister och svårigheter av olika slag. Detsamma gäller dock inte deras barn, vars livsbana fortfarande ligger mer öppen, och som därför potentiellt också är än mer sårbara. Rehabiliterande insatser och en vettig chans att komma "bättre ut" för dessa barns föräldrar är naturligtvis viktigt även för barnen, men därmed sagt inte nödvändigtvis tillräckligt. För ett land med ambitioner att minska brottslighet och utanförskap, kan det också behövas att man i tid sätter in resurser till stöd för de barn vars föräldrar placeras i fängelse.

Litteratur

Studier som ingår i översikten

Al Weswasi, E. (2024). Estimating the incapacitation effect among first-time incarcerated offenders. Accepterad för publicering i *European Journal of Criminology*.

Al Weswasi, E., F. Sivertsson, O. Bäckman & A. Nilsson (2022). Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*, 19: 971-999.

Al Weswasi, E. & O. Bäckman (2024). The effects of replacing incarceration with electronic monitoring on crime, health, and labor market outcomes. *Hos tidskrift för bedömning*.

Andersen, L., H. (2020). Using a natural experiment to measure the impact of swifter punishment on criminal recidivism. *Journal of Experimental Criminology*, 16: 289-298.

Andersen, L., H. (2023). Court delays and criminal recidivism: Results from Danish administrative data and a policy reform. *Justice Quarterly*, <https://doi.org/10.1080/07418825.2023.2260451>

Andersen, S., H. (2015). Serving time or serving the community? Exploiting a policy reform to assess the causal effects of community service on income, social benefit dependency and recidivism. *Journal of Quantitative Criminology*, 31: 537-563.

Andersen, L., H. & S., H. Andersen (2014). Effect of electronic monitoring on social welfare dependence. *Criminology & Public Policy*, 13 (3): 349-379.

Andersen, S., H. & K. Telle (2022). Better out than in? The effect on recidivism of replacing incarceration with electronic monitoring in Norway. *European Journal of Criminology*, 19 (1): 55-76.

Andersen, S., H. & C. Wildeman (2014). The effect of paternal incarceration on children's risk of foster care placement. *Social Forces*, 93 (1): 269-298.

Bačák, V., L., H. Andersen & J. Schnittker. (2019). The effect of timing on incarceration on mental health: Evidence from a natural experiment. *Social Forces*, 98 (1): 303-328.

Bhuller, M., G., B. Dahl, K., V. Løken & M. Mogstad (2018a). Incarceration spillovers in criminal and family networks. Norwegian School of Economics, SAM 15, 2018.

Bhuller, M., G., B. Dahl, K., V. Løken & M. Mogstad (2018b). Intergenerational effects of incarceration. *AEA Papers and Proceedings*, 108: 234-240.

Bhuller, M., G., B. Dahl, K., V. Løken & M. Mogstad (2020). Incarceration, recidivism, and employment. *Journal of Political Economy*, 128 (4): 1269- 1324.

Bäckman, O. F. Estrada & A. Nilsson (2018). Looked up and locked out? The impact of imprisonment on labour market attachment. *British Journal of Criminology*, 58: 1044-1065.

Dobbie, W., H. Grönqvist, S. Niknami, M. Palme & M. Priks (2019). The intergenerational effects of parental incarceration. IFAU Working paper 2019: 24.

Grenet, J., H. Grönqvist & S. Niknami (2024). The effects of electronic monitoring on offenders and their families. *Journal of Public Economics*, 230 (2024) 105051.

Hjalmarsson, R. & M. Lindquist (2022). The health effects of prison. *American Economic Journal: Applied Economics* 2022, 14 (4): 234-270.

Huttunen, K., S., P. Kerr & V. Mälkönen (2014). The effect of rehabilitative punishments on juvenile crime and labor market outcomes. *IZA Discussion paper series*, NO. 8403.

Huttunen, K., M. Kaila, D. Macdonald & E. Nix (2022). Financial crime and punishment. Opublicerat manus.

Huttunen, K., M. Kaila & E. Nix (2020). The punishment ladder: Estimating the impact of different punishments on defendant outcomes. Opublicerat manus.

Jørgensen, T., T. (2011). *Afsoning i hjemmet. En effektevaluering af fodlaekeordningen*. København: Justitieministeriets Forskningskontor.
Landersø, R. (2015). Does incarceration length affect labor market outcomes? *Journal of Law and Economics*, 58: 205-234.

Marklund, F. & S. Holmberg (2009). Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*, 5: 41-61.

Miller, B., L., N. Ellonen, J., H. Boman IV, S. Dorn, K. Suonpää, O-P Alltonen & A. Oksanen (2022). Examining sanction type and drug offender recidivism: A register-based study in Finland. *American Journal of Criminal Justice*, 47: 836-854.

Suonpää, K., M. Aaltonen, S. Tyni, N. Ellonen & J. Kivivuori (2023). Post-release outcomes of lethal and non-lethal offenders: Recidivism and participation in employment and education. *Journal of Criminal Justice*, <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2023.102108>

Tegner Anker, A., S. (2023). Educational consequences of paternal incarceration: Evidence from a Danish policy reform. *Journal of Quantitative Criminology*, 39: 125-160.

Wildeman, C. & S., H. Andersen (2016). Paternal incarceration and children's risk of being charged by early adulthood: Evidence from a Danish policy shock. *Criminology*, 55 (1): 32-58.

Larsen, Ø. B. (2017). Educational outcomes after serving with electronic monitoring: Results from a natural experiment. *Journal of Quantitative Criminology*, 33: 157-178.

Övrig litteratur

Alm, S. & O. Bäckman (2020). When it rains it pours: Housing evictions and criminal convictions in Sweden. *European Journal of Criminology*, 19 (4): 612-631.

Alm, S., K. Nelson & R. Nieuwenhuis (2019). The diminishing power of one. Welfare State Retrenchment and Rising Poverty of Single-Adult Households in Sweden 1988–2011. *European Sociological Review*, 36 (2):198-217.

Austin, P., C. (2011). An introduction to propensity score methods for reducing the effects of confounding in observational studies. *Multivariate Behavioral Research*, 46: 399-424.

Becker, H., S. (1963). *Outsiders. Studies in the sociology of deviance*. Free Press.

Bäckman, O. & A. Nilsson (2011). Pathways to social exclusion – A life course study. *European Sociological Review*, 27: 107-123.

Bäckman, O. & K. Nelson (2017). The Egalitarian Paradise?, i P. Nedergaard & Anders Wivel (red.), *The Routledge Handbook of Scandinavian Politics*, Abingdon Oxon: Routledge.

Crewe, B., A. Ievens, S. Larmour, J. Laursen, K. Mjåland & A. Schliehe (2023). Nordic Penal Exceptionalism: A Comparative, Empirical Analysis. *The British Journal of Criminology*, 63 (2): 424-443.

Eurostat.https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/UNE_RT_A_custom_7619524/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=db381cfd-ef5e-45a9-8c07-4b173966ddf0
(2024-01-17)

Finnane, M. (2013). Review Essay: John Pratt and Anna Eriksson (2013) 'Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism', *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2: 120-134.

Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. Penguin.

Guo, S., M. Fraser & Q. Chen (2020). Propensity Score Analysis. Recent debate and discussion. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 11(3): 463-482.

Kriminalvården. <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/kriminalvardens-uppdrag/kriminalvardens-vision/> (2023-12-29)
Kriminalvården (2023). Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024—2033.

Kriminalvården (2014). Utvärdering av Kriminalvårdens behandlingsprogram. Sammanfattningsrapport.

Lappi-Seppälä, T. (2012). Penal policies in the Nordic Countries 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13, 85–111.

Loeffler, C., E. & D., S. Nagin (2022). The impact of incarceration on recidivism. *Annual Review of Criminology*, 2022, 5: 133-152.

Mathiesen, T. (2012). Scandinavian exceptionalism in penal matters: Reality or wishful thinking? In T. Ugelvik & J. Dullum (red.), *Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. London: Routledge.

Nagin, D., S. (1978). General deterrence. A review of the empirical evidence. I A. Blumstein, J. Cohen & D. Nagin (red.). *Deterrence and Incapacitation: estimating the effects of criminal sanctions on crime rates*. National Academy of Science.

Nygaard Andersen, S. (2019). Partners in crime? Post-release recidivism among solo and co-offenders in Norway. *Nordic Journal of Criminology*, 20 (2): 112-137.

Pratt, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *The British Journal of Criminology*, 48: 119-137.

Roxell, L. (2016). Imprisonment and co-offending: Results from a 10-year follow-up study. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 17 (2): 203-219.

SvD den 28/12 2023: Extrema kostnader för kriminalvården. SvD Debatt.

Scharff Smith, P. & T. Ugelvik (2017). Introduction: Punishment, Welfare and Prison History in Scandinavia. I P. Scharff Smith & T. Ugelvik (red.) *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced by the Welfare State?* London: Palgrave.

Sutherland, E. (1939). *Principles of Criminology*. Chicago: Lippincott Company.

Träskman, P-O (2015). Brottslighet och brottskontroll i Finland och de andra nordiska länderna. Banbrytare eller efterslänrare? *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab*. 102(2).

Ugelvik, T. & J. Dullum (2012). *Penal exceptionalism. Nordic Prison Policy and Practice*. Routledge.

Wakefield, S. & R. Apel (2016). Criminal Justice and the Life Course. I M.J. Shanahan et al. (red.) *Handbook of the Life Course, vol. II*.

